

Оленічева Юлія Олександрівна,
кандидат економічних наук, старший
викладач кафедри педагогіки та управління
навчальними закладами Інституту
післядипломної освіти інженерно-
педагогічних працівників (м. Донецьк)
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність оцінки сформованості готовності майбутніх менеджерів до управлінської діяльності. Узагальнено наукові підходи до виявлення професійної компетентності майбутнього фахівця. Проаналізовано компоненти професійно-особистісного новоутворення, що формується в процесі професійної підготовки. Вказується на важливість забезпечення ефективного зв'язку освіти та практики. Узагальнено педагогічні умови, які мінімізують вплив причин того, що багато менеджерів не досягають необхідного рівня готовності до управлінської діяльності, і сприятимуть підвищенню ефективності формування готовності студентів до управлінської діяльності.

Ключові слова: готовність до професійної діяльності, професійна підготовка, педагогіка, викладання у вищій школі, освіта.

Оленичева Юлия Александровна

ДИАГНОСТИКА ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ К УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье обоснована необходимость оценки сформированности готовности будущих менеджеров к управленческой деятельности. Обобщены научные подходы к выявлению профессиональной компетентности будущего специалиста. Проанализированы компоненты профессионально-личностного новообразования, формируемого в процессе профессиональной подготовки. Указывается важность обеспечения эффективной связи образования и практики. Обобщены педагогические условия, минимизирующие влияние причин, по которым многие менеджеры не достигают необходимого уровня готовности к управленческой деятельности, и будут способствовать повышению эффективности формирования готовности студентов к управленческой деятельности.

Ключевые слова: готовность к профессиональной деятельности, профессиональная подготовка, педагогика, преподавание в высшей школе, образование.

DIAGNOSTIC OF THE FUTURE MANAGERS READINESS FOR MANAGEMENT ACTIVITIES

Abstract. *The article reveals the need to estimate the readiness of future managers to management. The scientific approaches to the identification of the professional competence of the future expert are summarized. Components of professional and personal growths, which were formed in the process of training, were analyzed. The importance of effective connection between education and practice was indicated. The pedagogical conditions which minimize the impact of the reasons that many managers do not reach the required level of the readiness for management, and enhance the formation of students' readiness for management activities were summarized.*

Key words: *willingness to professional activities, training, pedagogy, teaching in the university, education.*

Постановка проблеми

Ринкові перетворення в Україні, які послідовно та активно здійснюються в останні роки, ставлять перед вузами непрості завдання, що мають комплексний характер: підвищення якості та конкурентоспроможності освіти менеджера, її цілеспрямованість на задоволення як особистих потреб людини, так і потреб суспільства, вдосконалення організації та змісту професійної підготовки майбутніх менеджерів.

Сьогодні практикою затребуваний управлінець, орієнтований на демократичні управлінські пріоритети в системі «людина – людина», здатний до актуалізації та саморозвитку наявних у нього управлінських знань і вмінь, вміє самостійно орієнтуватися в мінливій реальності, адекватно оцінювати її, приймати продумані, раціональні рішення, володіє сучасними тактиками і стратегіями управління колективами.

Актуальність проблеми дослідження. Водночас, не завжди вузи можуть впоратися з вирішенням цього завдання. Мають місце тенденції зростання числа випускників з недостатньою підготовленістю до сучасної управлінської діяльності, зі слабким знанням нових технологій управління, з недостатньою рефлексивною культурою і гнучкістю, з відсутністю самої потреби у підвищенні професійних знань в галузі управління. В зв'язку з цим, проблема підвищення ефективності підготовки майбутніх менеджерів до управлінської діяльності стає одним із пріоритетних завдань діяльності ВНЗ, а її дослідження — актуальним напрямком педагогічних досліджень².

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблему готовності студента до професійної діяльності розглядали багато вчених, наприклад Р. Абрамов, Є. Бондаренко, І. Калягіна, С. Нікітчина, В. Тарасов, Л. Шемятіхіна, О. Шкаратан.

Однак багато питань діагностики сформованості готовності майбутніх менеджерів до управлінської діяльності потребують подальшого вивчення.

² Бондаренко Е. А. Формирование навыков управленческой деятельности у курсантов военного вуза [электронный ресурс] / Е. А. Бондаренко // Письма в Emissia. Offline: электронный научно-педагогический журнал. — 2007, октябрь ART-1203. — СПб. — Режим доступа : <http://www.Emissia.org/offline/2007/1203/htm>. - 0420700031

Мета статті. Узагальнення засобів діагностики сформованості готовності майбутніх менеджерів до управлінської діяльності.

Виклад основного матеріалу

В оцінці готовності майбутнього фахівця до управлінської діяльності важливий не тільки потенціал і резерв, націленість особистості на майбутню професію, а й наявність майстерності, певний, нехай незначний, досвід роботи за професією.

Звичайно, готовність до праці — це готовність особистісна, але не можна недооцінювати й інші фактори, наприклад, готовність колективу, де має працювати молодий спеціаліст, прийняти нову і молоду людину. Слід говорити про цілий комплекс процесу підготовки до майбутньої спеціальності. Самовизначення особистості, тим більше в менеджменті, — педагогічне спрямування, важливе не тільки в психології, але і в професійній діяльності: майбутній менеджер повинен розуміти міру відповідальності за прийняття рішення (і своєї, і колективної); він зобов'язаний самовизначитися через цілеполагання, самопізнання, самооцінку, саморегуляцію. Особистісно орієнтоване навчання формує у студентів усвідомлене ставлення до своєї освіти².

Під готовністю майбутніх менеджерів до управлінської діяльності розуміється професійно особистісне новоутворення, що формується в процесі професійної підготовки та включає в себе мотиваційний, когнітивний, комунікативний і рефлексивний компоненти (рис. 1).

Рис. 1. Компоненти професійно-особистісного новоутворення, що формується в процесі професійної підготовки

Мотиваційний компонент готовності до управлінської діяльності включає мотиви досягнення (наявність мети, потреб, ціннісних установок, інтересу, творчого ставлення до управлінської діяльності), уникнення (збереження свого місця, статусу, спокою, відхід від небажаних видів діяльності, захист від перевантаження («пошуки легкого життя»), від відповідальності за порушення і помилки (свої і підлеглих), від вимог дисципліни та контролю (з боку керівництва, всіляких наглядаючих органі-

² Бондаренко Е. А. Формирование навыков управленческой деятельности у курсантов военного вуза [электронный ресурс] / Е. А. Бондаренко // Письма в Emissia. Offline: электронный научно-педагогический журнал. — 2007, октябрь ART-1203. — СПб. — Режим доступа : <http://www.Emissia.org/offline/2007/1203/htm.-0420700031>

зації, громадськості, преси тощо), афіліації (встановлення взаємного і довірчого зв'язку, підтримки та симпатії партнерів по службовій діяльності)¹.

Знання, вміння і навички задають студентам стандарт, навчальні програми, навчально-методичні комплекси, які реалізує викладач у своїй роботі. Мотиваційна база студентів задається викладачем, хоча тут може бути привнесено багато обставин, що впливають на хід навчання, у тому числі і самооцінка, свобода вибору, індивідуальний підхід тощо.

Майбутній менеджер повинен освоїти не тільки базові знання, але й оволодіти вміннями самостійно вчитися: пізнавальна мотивація є головною складовою навчально-виховного процесу. Те, як успішно опановують знання студенти, викладач перевіряє впродовж проміжних атестацій: тести, опитування, бесіди, консультації, анкетування і т.д. допоможуть йому не тільки стежити, але впливати на перебіг опанування програми курсу.

Когнітивний компонент являє собою сукупність науково-теоретичних знань про управління, особливості його здійснення на посадах менеджерів, сформованість управлінських умінь, необхідних для виконання обов'язків на первинній посаді².

При цьому творче мислення — одна з найважливіших якостей майбутнього професіонала будь-якої спеціальності, а формування цієї професійно значущої якості — завдання викладача, який розвиває цю (та інші) професійно важливі якості³.

Комунікативний компонент виявляється в умінні встановлювати міжособистісні зв'язки, узгоджувати свої дії з діями колег, вибрати оптимальний стиль спілкування в різних ситуаціях управління, опановувати засоби вербального і невербального спілкування з підлеглими.

Рефлексивний компонент містить у собі рівень розвитку самооцінки, розуміння власної значущості для інших людей, відповідальності за результати своєї діяльності, пізнання себе, здатність до самореалізації та самоаналізу в процесі управління.

Формування готовності до управлінської діяльності здійснюється впродовж професійної підготовки майбутніх менеджерів. Навчальні дисципліни повинні бути тісно пов'язані з майбутньою спеціальністю та посадовим призначенням випускників. Більшість сформованих у них умінь, як правило, мають яскраво виражену спрямованість на здійснення управлінської діяльності: вміння встановлювати взаємини з підлеглими, проводити розрахунки, планувати, приймати рішення, розподіляти обов'язки тощо.

Інші мають опосередкований характер, але, в кінцевому рахунку, також необхідні для її здійснення: вміння використовувати знання, досвід інших, управлінські документи, нормативно-довідкову літературу тощо.

Ефективність системи професійної освіти значною мірою визначається тим, наскільки професійні знання та навички кінцевого «продукту» її функціонування,

¹ Абрамов Р. Н. Российские менеджеры: социологический анализ становления профессии / Р. Н. Абрамов. — М. : КомКнига, 2005. — 241 с.

² Бондаренко Е. А. Формирование навыков управленческой деятельности у курсантов военного вуза [электронный ресурс] / Е. А. Бондаренко // Письма в Emissia. Offline: электронный научно-педагогический журнал. — 2007, октябрь ART-1203. — СПб. — Режим доступа : <http://www.Emissia.org/offline/2007/1203/htm>. - 0420700031

³ Калягина И. В. Формирование готовности будущего экономиста к управленческой деятельности / И. В. Калягина // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. — 2010. — Т. 12. — № 5(2). — С. 350–352.

випускника, відповідають вимогам роботодавців. Але передусім необхідно з'ясувати, якого роду фахівців потребують сучасні роботодавці. Від того, чи потрібні підприємствам різних галузей економіки повністю підготовлені працівники з вузькою спеціалізацією, що не потребують додаткового навчання на своєму робочому місці, або їм необхідні працівники широкого профілю з розвиненими навичками подальшого навчання на робочому місці, залежатимуть потреба в професійній структурі послуг системи освіти, її характер і особливості формування³.

Водночас, багато менеджерів не досягають необхідного рівня готовності до управлінської діяльності. Тобто, створюється ситуація, коли зміст професійної підготовки сприяє формуванню готовності майбутніх менеджерів до управлінської діяльності, але ефективність роботи викладацького складу вузів щодо цього залишається недостатньо високою.

Причинами такого стану справ можуть бути: неакцентованість діяльності, як викладачів, так і студентів на управлінській підготовці, відсутність взаємозв'язку змісту і характеру квазіпрофесійних навчальних завдань зі змістом і характером сучасної управлінської діяльності менеджера, слабкі міжпредметні взаємозв'язки як всередині груп дисциплін, так і між групами дисциплін, недостатня дидактична забезпеченість цієї роботи.

Тому стає очевидним, що для того, щоб виправити стан справ, необхідно створити в ході професійної підготовки менеджерів такі педагогічні умови, які мінімізують вплив цих причин, і сприятимуть підвищенню ефективності формування готовності студентів до управлінської діяльності.

До них можна віднести такі умови.

1. Інтеграцію знань загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін з урахуванням змістовної сторони управлінської діяльності менеджера. Можливість їх інтеграції забезпечується часовою послідовністю вивчення, змістом, спрямованістю на підготовку менеджера, об'єктивно існуючими передумовами перенесення знань і умінь загально професійних дисциплін в спеціальні, оперування міждисциплінарними термінами і поняттями. Як прийоми інтегративного процесу можуть застосовуватися всі види узагальнення, екстраполяції, конкретизації з використанням таких дидактичних прийомів, як порівняльний аналіз різних явищ і процесів; використання наукових аналогій; розкриття загального підходу до аналізу різних об'єктів і ситуацій; об'єднання причинно-наслідкових зв'язків, явищ і фактів з опорою на міжпредметну область знань дисциплін, що інтегруються та ін.

2. Застосування студентами теоретичних знань управлінської діяльності у виконуваний ними в ході навчання практики. Професійна підготовка студентів у вузі являє собою модель майбутньої професійної діяльності. Крім навчання, студент виконує різні службові обов'язки посадових осіб, в тому числі і безпосереднім чином пов'язані з управлінською діяльністю. Це дає змогу студенту отримати уявлення про цілісний зміст управління, його структуру, взаємозв'язки і взаємозалежності її елементів, зіставити отримані теоретичні знання про управлінську діяльність, з виконан-

³ Калягина И. В. Формирование готовности будущего экономиста к управленческой деятельности / И. В. Калягина // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. — 2010. — Т. 12. — № 5(2). — С. 350–352.

ням конкретних обов'язків, оцінити ці знання, систематизувати їх, внести необхідні коректування в процес їх набуття.

Практика менеджерів є невід'ємною частиною навчального процесу. Під час проектування напрямів і змісту практик рекомендується використовувати «модель професії» (Р. Павалко)¹, що охоплює різні аспекти професійної діяльності і зачіпає ідеологічну складову професії менеджера: 1) теоретичне обґрунтування практики — робота менеджера ґрунтується на оволодінні системної теорії вітчизняного та зарубіжного менеджменту; 2) значущість професії на тлі загальносоціальних цінностей — соціальна відповідальність менеджера, орієнтація на досягнення суспільнозначущих цілей повинні превалювати над особистим прагненням до вигоди; 3) нормативний період підготовки — професійна соціалізація майбутнього менеджера для «занурення в професійну субкультуру»; 4) професійна суб'єктність менеджера — прояв індивідуально-ділових якостей особистості в професії; 5) автономія — уточнення кордону професійної компетентності; 6) професійна лояльність — прихильність професії та цілям організації; 7) приналежність до професійного співтовариства — професіоналізація — відбір і професійна практика — набір професійних атрибутів; 8) освоєння норм професійної поведінки.

Склалося дві паралельних спільноти, які часом протистоять одна одній: першу становлять викладачі управлінських і економічних дисциплін, консультанти і тренери, теоретики менеджменту (орієнтовані на західні зразки менеджменту); другу — представники професійних асоціацій і діючі менеджери організацій (діють в рамках вітчизняної виробничої практики). За відсутності співпраці ВНЗ з галузевим ринком праці студенти проходять практику без перспектив працевлаштування, орієнтуючись на виконання вимог освітньої програми, а не інтеграцію в професійний простір — менеджмент організації⁷.

Вирішити проблему можна шляхом зміни підходу до організації практик: посилення маркетингової складової в діяльності факультету та випускаючих кафедр; укладання договорів з потенційними роботодавцями про проходження практик студентів; запрошення керівників організацій і підприємств на установчу конференцію з організації практик та круглі столи; проведення спільних підготовчих заходів до виходу на практику; організація публічних звітів студентів з практики; участь потенційних роботодавців або управлінського персоналу галузевих організацій в захистах курсових і випускних кваліфікаційних робіт; включення в програму практик актуальних проблем управління; збільшення обсягу проходження практики за рахунок коштів організацій в рамках вивчення спеціальних дисциплін тощо.⁵

Отже, у процесі збору інформації студенту необхідно вивчити взаємозв'язки досліджуваної області діяльності організації з усіма сторонами і кінцевими результатами її роботи. Таким чином, змістовно оновлені практики, організовані спільно з потенційними роботодавцями і в організаціях, які займають передові позиції в

¹ Абрамов Р. Н. Российские менеджеры: социологический анализ становления профессии / Р. Н. Абрамов. — М. : КомКнига, 2005. — 241 с.

⁷ Шкаратан О. И. Русская трудовая и управленческая культура / О. И. Шкаратан, В. В. Карачаровский // Мир России. — 2002. — № 1. — С. 3–56.

⁵ Тарасов В. К. Персонал-технологии: отбор и подготовка менеджеров / В. К. Тарасов. — Л. : Наука, 1989. — 342 с.

галузях, сприятимуть готовності студента — менеджера до професійного та компетентного здійснення діяльності⁶ (рис. 2).

Рис. 2. Основний зміст практики, скоригований з урахуванням вимог галузевих організацій – роботодавців

3. Взаємозв'язок теоретичної та практичної складових підготовки студентів на кожному етапі навчання. Сформована методика формування готовності до управлінської діяльності передбачає поетапну послідовну тимчасову логіку: від ознайом-

⁶ Шемятихіна Л. Ю. Инструменты и технологии современного менеджмента в подготовке менеджеров / Л. Ю. Шемятихіна // Экономика, управление и право. — Кисловодск – Саратов – Москва : Изд-во МЦНИП, 2006. — С. 100–104.

лення з нею (1–2 курси навчання), до засвоєння управлінських знань (3–4 курси), до застосування управлінських знань на практиці (5 курс).

Така логіка, як показує практика та досвід випускників, малопродуктивна. Вона відносить формування практичних умінь з управління на 5 курс, що явно недостатньо. Тому суть цієї умови — змінити ситуацію, логіку формування.

Реалізація умови забезпечується специфікою службових завдань менеджерів, їх комплексним характером, що вимагає взаємодії загальних, технічних, спеціальних знань на всіх етапах навчання.

4. Індивідуалізація і диференціація процесу підготовки студентів до управлінської діяльності з урахуванням вимог управлінських завдань і можливостей учнів. Ця умова передбачає врахування професійної спрямованості, загальних розумових, управлінських здібностей студентів, їхніх інтересів, таких індивідуальних особливостей, як характер, сила / слабкість і рухливість / інертність нервової системи, вольових якостей, диференціацію підготовки, як з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, так і типологічних та індивідуальних особливостей викладачів².

*5. Удосконалення методів, прийомів і засобів, рекомендованих до використання в управлінській діяльності на основі врахування психологічних особливостей менеджерів, професійно і морально важливих їх якостей, головних тенденцій розвитку світового менеджменту*⁴.

Висновки

Таким чином, професійно особистісне новоутворення, що формується в процесі професійної підготовки, містить у собі мотиваційний, когнітивний, комунікативний і рефлексивний компоненти. Багато менеджерів не досягають необхідного рівня готовності до управлінської діяльності, тому, в ході професійної підготовки менеджерів необхідно створити такі педагогічні умови: інтеграцію знань загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін з урахуванням змістовної сторони управлінської діяльності менеджера; застосування студентами теоретичних знань в виконуваних ними впродовж навчання практиці; взаємозв'язок теоретичної та практичної складових підготовки студентів на кожному етапі навчання; індивідуалізація і диференціація процесу підготовки студентів до управлінської діяльності з урахуванням вимог управлінських завдань і можливостей учнів; удосконалення методів, прийомів і засобів, рекомендованих до використання в управлінській діяльності на основі врахування психологічних особливостей менеджерів, професійно і морально важливих їхніх якостей, головних тенденцій розвитку світового менеджменту.

² Бондаренко Е. А. Формирование навыков управленческой деятельности у курсантов военного вуза [электронный ресурс] / Е. А. Бондаренко // Письма в Emissia. Offline: электронный научно-педагогический журнал. — 2007, октябрь ART-1203. — СПб. — Режим доступа : <http://www.Emissia.org/offline/2007/1203/htm>. - 0420700031

⁴ Никитчина С. А. Психолого-педагогические технологии в профессиональном становлении менеджеров [электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/6083-psihologo-pedagogichni-tehnologiyi-u-profesijnomu-stanovlenni-menedzheriv.html>

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

У подальших дослідженнях є доцільним приділити увагу розробці нових моделей управління освітою з акцентом на ініціативи стосовно навчальних заходів для забезпечення конкурентоспроможності й професійної мобільності майбутніх випускників.

Список використаних джерел

1. Абрамов Р. Н. Российские менеджеры: социологический анализ становления профессии / Р. Н. Абрамов. — М. : КомКнига, 2005. — 241 с.
2. Бондаренко Е. А. Формирование навыков управленческой деятельности у курсантов военного вуза [электронный ресурс] / Е. А. Бондаренко // Письма в Emissia. Offline: электронный научно-педагогический журнал. — 2007, октябрь ART-1203. — СПб. — Режим доступа : <http://www.Emissia.org/offline/2007/1203/htm>. - 0420700031
3. Калягина И. В. Формирование готовности будущего экономиста к управленческой деятельности / И. В. Калягина // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. — 2010. — Т. 12. — № 5(2). — С. 350–352.
4. Никитчина С. А. Психолого-педагогические технологии в профессиональном становлении менеджеров [электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/6083-psihologo-pedagogichni-tehnologiyi-u-profesijnomu-standovlenni-menedzheriv.html>
5. Тарасов В. К. Персонал-технологии: отбор и подготовка менеджеров / В. К. Тарасов. — Л. : Наука, 1989. — 342 с.
6. Шемятихина Л. Ю. Инструменты и технологии современного менеджмента в подготовке менеджеров / Л. Ю. Шемятихина // Экономика, управление и право. — Кисловодск – Саратов – Москва : Изд-во МЦНИП, 2006. — С. 100–104.
7. Шкаратан О. И. Русская трудовая и управленческая культура / О. И. Шкаратан, В. В. Карачаровский // Мир России. — 2002. — № 1. — С. 3–56.

DIAGNOSTIC OF THE FUTURE MANAGERS READINESS FOR MANAGEMENT ACTIVITIES

The article reveals the need to estimate the readiness of future managers to management. The scientific approaches to the identification of professional competence of the future expert are summarized. Components of professional and personal growths, which were formed in the process of training (motivational, cognitive, communicative and reflective components), were analyzed. Factors affecting the efficiency of the system of vocational education were identified. The importance of practice in education of future managers was revealed. The importance of effective connection between education and practice was indicated.

The pedagogical conditions which minimize the impact of the reasons that many managers do not reach the required level of the readiness of management, and enhance the formation of students' readiness for management activities were summarized.

Thus, the personal growths formed in the process of training involves motivational, cognitive, communicative and reflective components. Many managers do not reach the required level of readiness for management activities, because during the training managers need to create such pedagogical conditions: the integration of knowledge of different subjects based on the content of the management; the applying of theoretical knowledge by students; the correlation of theoretical and practical components of the training of students at every stage of learning; the individualization and differentiation of the process of teaching of students to meet the requirements of management challenges and opportunities of students; the improvement of methods, techniques and tools recommended for use in management with due regard to the psychological characteristics of managers, professional and moral qualities of critical, major trends in the world of management.

In further studies developing of new models of management education with a focus on initiative regarding training activities is advisable.